

I Dydaktyka literatury

Beata PROŚCIAK

O wychowaniu estetyczno-patriotycznym w gimnazjach galicyjskich

Zainteresowanie Galicją, a zwłaszcza jej przestrzenią szkolno-kulturową, przeżywa obecnie swoisty renesans. Jest to region ważny edukacyjnie, gdyż cały jego kulturowo zakomponowany obszar emanuje sygnały estetyczno-etyczno-patriotyczne. Konsekwencje owych sygnałów, stanowiących ogromny dorobek w zakresie kreowania ogólnej koncepcji wychowania, wydają się dalekosiężne i aktualne do dzisiaj.

Spróbujmy więc najpierw przyjrzeć się, jakie obszary tej edukacyjno-umysłowej przestrzeni (w odniesieniu do szkolnictwa średniego w Galicji) zostały już przebadane. Jak wyglądają kolejne punkty orientacyjne, składające się na obraz wychowania estetyczno-patriotycznego w gimnazjach galicyjskich i w jakim stopniu rekonstruują one jego obraz?

W dziele rekonstrukcji dorobku edukacyjnego tamtych czasów niebagatelną rolę odgrywają opracowania krytyczne oparte na bogatym materiale dowodowym. Przestrzeń edukacyjnej penetracji dotyczącą doby autonomicznej wypełnił częściowo zbiór rozpraw zebranych pod redakcją M. Inglota¹. Jacek Kolbuszewski² skoncentrował się na aksjologii preferowanej w galicyjskich podręcznikach, owocującej dyskretnym kamuflażem tendencji wychowania narodowego, oraz na wartościach związanych z etosem rycerskim. Podkreślił tym samym eksponowaną przez nie narodowo-religijną koncepcję patriotyzmu. Z taką kreacją aksjomatów nierozzerwalnie wiązały się pola skojarzeń ideowych, będące wynikiem charakterystycznych ciągów symbo-

¹ Por. *Literatura i wychowanie. Z dziejów edukacji literackiej w Galicji*. Red. M. Inglot. Wrocław 1983.

² Por. J. Kolbuszewski: *Zagadnienie „wartości” w galicyjskich podręcznikach literatury*. W: *Literatura i wychowanie. Z dziejów edukacji literackiej w Galicji...*, s. 7–34.

licznych, które zostały dokładnie sprecyzowane w rozprawie Władysława Dynaka³. Autor wykazał w niej, że porządek doboru lektury burzyły determinanty pozaliterackie uwarunkowane sytuacją podzaborową. Z tego powodu podręczniki galicyjskie ukazywały dwoistość systemów etycznych, ucząc miłości do dwóch ojczyzn: Galicji i Austrii, operując przy tym symboliką pochodzenia mityczno-arkadyjskiego i stosując jednocześnie technikę „wallenrodyczną”. Tematu podręcznikowych manipulacji nie ominął także M. Inglot, który wykazał, że nawet kanon pisarzy narodowych został sprowadzony do roli służebnej. Zwrócił przy tym uwagę na tendencję do wyróżniania pisarzy romantyzmu⁴ oraz utworów układających się w gatunki o tematyce historycznej i religijnej⁵. Propagowaniu określonego modelu patriotyzmu służył również w podręcznikach odpowiedni dobór biogramów oraz ich zawartość — jak zauważył Jerzy Klusek⁶.

Naświetlając kierunek poszukiwań omawianych badaczy, trzeba zaznaczyć, że źródłem informacji dla nich były przede wszystkim podręczniki. Niniejszy artykuł natomiast oparto głównie na różnego typu materiałach źródłowych, takich jak: sprawozdania szkolne, księgi pamiątkowe z wybranych gimnazjów galicyjskich, pamiętniki i wspomnienia uczniów. Wzięto również w pewnym stopniu pod uwagę programy, podręczniki, czasopisma oraz zwarte pozycje, zawierające rozproszone „ślady” wychowania estetyczno-patriotycznego. Podstawowe kryterium selekcji materiałów źródłowych wynikało z chęci przedstawienia najbardziej znamienitych rysów wychowania estetyczno-patriotycznego w gimnazjach galicyjskich. Główny kierunek poszukiwań wyznaczały wybrane sprawozdania szkolne ze zbiorów Biblioteki Głównej WSP w Rzeszowie, które dyktowały nowy sposób ujęcia problemu.

Przedmiotem oglądu w niniejszym tekście uczyniono zatem lekcyjne i pozalekcyjne formy działań polonistów i młodzieży gimnazjalnej w celu wychowania estetyczno-patriotycznego wychowanków gimnazjów galicyjskich w okresie przedkonstytucyjnym i w dobie autonomicznej⁷. Przystępując do opracowania

³ Por. W. Dynak: *Kanon symboliki narodowej i społecznej w galicyjskiej edukacji polonistycznej. (Na podstawie podręczników literatury i wypisów)*. W: *Literatura i wychowanie. Z dziejów edukacji literackiej w Galicji...*, s. 35–49.

⁴ Na temat recepcji twórczości romantyków pisał też S. Frycie: *Czytelnicza recepcja twórczości romantyków w galicyjskiej szkole średniej w latach 1863–1918*. „Profile” 1970, nr 12, s. 40–44.

⁵ M. Inglot: *Gatunki i rodzaje w galicyjskich podręcznikach do nauczania języka polskiego w szkołach elementarnych i niższych klasach gimnazjalnych (Galicja doby autonomicznej)*. W: *Literatura i wychowanie. Z dziejów edukacji literackiej w Galicji...*, s. 77–93.

⁶ J. Klusek: *Biografia pisarza w szkole galicyjskiej. (Rekonesans badawczy)*. W: *Literatura i wychowanie. Z dziejów edukacji literackiej w Galicji...*, s. 95–100.

⁷ Pewne fragmentaryczne wzmianki na ten temat zamieszczają: W. Kubiczek: *Przejawy wychowania estetycznego w polskim szkolnictwie zawodowym w czasach Rady Szkolnej Krajowej*. „Przegląd Oświatowo-Wychowawczy” 1981, nr 1, s. 37–40; J. Wroński: *Edukacja teatralna*

tematu, warto podkreślić, że w gimnazjach: „Nauka szła podwójnym, a nawet potrójnym nurtem. Nurtem głównym, szerokim toczyła się nauka oficjalna, nurtami bocznymi zaś praca w kółkach naukowych w ramach »Czytelnia« oraz samokształcenie w tajnych organizacjach o charakterze politycznym.”⁸

Z punktu widzenia historycznego można wyodrębnić dwa etapy intensywności rozwoju szkolnictwa, a co za tym idzie — wychowania estetyczno-patriotycznego w Galicji. Oświata polska w erze przedautonomicznej, tzn. od 1772 do 1867 roku, miała bardzo trudne warunki rozwoju, gdyż nad całym życiem publicznym dominowały wówczas tendencje germanizatorskie. Dopiero w dobie autonomicznej, od roku 1867, wraz z włączeniem do programów szkoły średniej języka polskiego, nastąpiła reorganizacja szkolnictwa. Wówczas problemy oświatowo-wychowawcze stały w centrum zainteresowań zarówno Rady Szkolnej Krajowej, Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, jak i publicystów oraz pedagogów.

Warto w tym miejscu podkreślić, że celem całościowego wychowania estetycznego⁹ i patriotycznego jest tworzenie wielowymiarowej, zintegrowanej osoby ludzkiej. Tak rozumiane wychowanie, rozpatrywane w odniesieniu do nurtu szkolno-lekcyjnego i pozalekcyjnego, zakłada obecność integracji przekazywanych treści¹⁰ zarówno estetycznych, jak i etycznych, a tym samym oddziaływanie na świadomość narodową młodzieży.

W okresie przedautonomicznym wraz z utratą niepodległości (1772) w Galicji zanika ruch umysłowy¹¹, a zadaniem szkół jest kształcenie lojalnych urzędników lub księży. Do szkół wprowadzono wówczas język niemiecki, a językiem wykładowym była łacina. Cała atmosfera szkolna sprzyjała wciąganiu uczniów w obręb kultury niemieckiej, gdyż nauka w gimnazjum od-

młodzieży szkolnej w dawnej Polsce i obecnie. „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych” 1967, T. 7, s. 156–162; J. Weisblum: *Deklamacje w szkole średniej.* „Muzeum” 1910, T. 1, s. 168–373; I. Moszczeńska: *Jak zaznajamiać młodzież z literaturą ojczystą?* „Przegląd Pedagogiczny” 1901, nr 4, s. 53–55; eadem: *Ćwiczenie wymowy.* „Przegląd Pedagogiczny” 1903, nr 11, s. 134–137; A. Kropatsch: *Estetyka i literatura w wychowaniu szkolnym i domowym.* „Wychowanie w Domu i Szkole” 1910, z. 7.

⁸ J. Ciałowicz: *Przed półwieczem.* W: *Księga pamiątkowa Gimnazjum Męskiego w Sanoku 1888–1958.* Kraków 1958, s. 196.

⁹ Na temat wychowania estetycznego pisali m. in.: I. Wojnar: *Teoria wychowania estetycznego — zarys problematyki.* Warszawa 1984; S. Szuman: *O sztuce i wychowaniu estetycznym.* Warszawa 1962; B. Suchodolski: *Wychowanie a sztuka w cywilizacji współczesnej.* W: *Integracja wychowania estetycznego w teorii i praktyce.* Red. I. Wojnar. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975; S. Morawski: *Studia z historii myśli estetycznej XVIII i XIX w.* Warszawa 1961. Por. też: *Wychowanie estetyczne młodego pokolenia.* Red. I. Wojnar i W. Pielasińska. Warszawa 1990; *Wychowawca estetyczny. Kompetencje i kształcenie na poziomie wyższym.* Red. H. Danel-Bohrzyk i K. Olbrycht. Katowice 1990.

¹⁰ Por. H. Kurczab: *Nauczanie integrujące języka polskiego w szkole ogólnokształcącej.* Rzeszów 1979.

¹¹ W. Zawadzki: *Pamiętniki życia literackiego w Galicji.* Kraków 1961, s. 30.

bywała się „ściśle według aprobowanych podręczników, poza które nauczycielowi nie wolno było wyjść”¹². System szkolny był więc zagrożony propagowaniem literatury i kultury niemieckiej. Jedyną ostoją polskości był Teatr Narodowy w Krakowie, który później (w latach 1794–1799) znalazł swoje miejsce we Lwowie¹³.

W latach 1815–1830 zaczęły powstawać pierwsze pisma literackie, w których podejmowano próby obrony polskości przed zalewem niemieczyny, oraz towarzystwa i kluby samokształceniowe służące temu celowi (zwłaszcza wśród młodzieży Uniwersytetu Lwowskiego). Niepokojące było przede wszystkim zjawisko schlebiania ambicjom autorskim uczniów galicyjskich przez nakłanianie ich do rywalizacji (np. na łamach czasopism) z rodowitymi Niemcami¹⁴. Zainteresowanie polską książką zaczęło się natomiast od czytania dzieł Kochanowskiego, Krasickiego, Trembeckiego, Karpińskiego, Felińskiego¹⁵. Dopiero pojawienie się pierwszych dzieł Mickiewicza w 1824 roku¹⁶ stało się momentem zwrotnym w zainteresowaniu lekturą polską. Tradycji narodowej uczył początkowo Niemcewicz, Krasicki, Naruszewicz¹⁷. Na odrodzenie się kultury literackiej w Galicji ogromny wpływ wywarł „Pamiętnik Lwowski”, którego redakcję objął w 1819 roku Walenty Chłędowski. Pismo to stało się obrońcą polszczyzny i adresowane było przede wszystkim do starszych uczniów gimnazjów galicyjskich oraz młodzieży akademickiej¹⁸. Wiadomo, że anonimowy ofiarodawca¹⁹ podarował trzy egzemplarze „Pamiętnika...” gimnazjum rzeszowskiemu, przemyskiemu i tarnowskiemu, natomiast „Pszczółę Polską” prenumerowały w 1820 roku gimnazja w Tarnowie, Rzeszowie, Samborze, Przemyśle²⁰. Czasopisma galicyjskie doby przedkonstytucyjnej nie dają jednak pełnego obrazu szkoły i wychowania (ze względu na cenzurę), ale apelują do nauczycieli i młodzieży o zachowanie polskości²¹. Zarówno wymienione wcześniej pisma, jak i „Pamiętnik Galicyjski” oraz „Rozmaitości” wpływały na wychowanie młodzieży, rozbudzanie jej uczuć patriotycznych oraz zamiłowania do języka polskiego.

¹² *Galicyjskie wspomnienia szkolne*. Red. A. Knot. Kraków 1955, s. 24.

¹³ Por. J. Tokarz: *Kultura muzyczna Galicji*. W: *Galicja i jej dziedzictwo*. T. 4: *Literatura język kultura*. Red. Cz. Kłak, M. Wyka. Rzeszów 1995, s. 157.

¹⁴ A. Knot: *Dążenia oświatowe młodzieży galicyjskiej w latach 1815–1830*. W: „Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”. Seria A, nr 64. Wrocław 1959.

¹⁵ Ibidem, s. 14.

¹⁶ Tak podaje W. Bruchnański: *Z tradycji galicyjskiej o dziełach Mickiewicza*. „Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” 1898 [Lwów], R. 6, s. 284–288.

¹⁷ A. Knot: *Dążenia oświatowe...*, s. 17.

¹⁸ Ibidem, s. 66.

¹⁹ Był nim Adam Rościszewski. Tak podaje A. Knot. Ibidem, s. 67.

²⁰ Ibidem, s. 67.

²¹ A. Knot (ibidem) podaje artykuły propagujące poprawę polszczyzny, zamieszczone w „Pamiętniku Literackim”.

Stopniowo młodzież gimnazjalna własną pracą zaczęła uzupełniać to, czego nie wyniosła ze szkoły galicyjskiej. Chcąc pielęgnować język ojczysty i poznawać arcydzieła literatury polskiej, łączyła się w kółka samokształceniowe. Absolwentów gimnazjów galicyjskich, studentów oraz młodzież zgrupowaną wokół „Pamiętnika Literackiego” skupiało (założone we Lwowie na przełomie 1817 i 1818 roku przez Walentego Chłędowskiego) Towarzystwo Ćwiczące się Młodzieży w Literaturze Ojczystej (później tzw. filomaci lwowscy)²². Niestety, elementy patriotyczne rzadko zaznaczały się w poezji Towarzystwa²³. Posiedzenia naukowe i literackie odbywały się w niedziele i święta. Na spotkania czwartkowe natomiast uczęszczali również miłośnicy literatury ojczystej spoza stowarzyszenia, np. artysta dramatyczny Jan Nowakowski. Powstawały również inne, mniej znane towarzystwa, np. Towarzystwo Naukowe obejmujące uczniów Gimnazjum Wołyńskiego, powstałe w Krzemieńcu w 1819 roku²⁴.

Dopiero po powstaniu listopadowym zaczęły się rozwijać na szerszą skalę kółka samokształceniowe wśród młodzieży. Zapoznawano się na nich z dziejami narodu polskiego, a zwłaszcza z literaturą ojczystą²⁵. Rozbudzano zainteresowania literaturą i sztuką polską, broniąc jednocześnie polskości. Wychowanie estetyczno-patriotyczne w nurcie szkolno-lekcyjnym w tym czasie właściwie nie istniało, ponieważ w okresie przedautonomicznym nie powstał żaden podręcznik do literatury polskiej, a jedynym miejscem (oprócz wspomnianych wyżej organizacji), gdzie można było chronić język i obyczaj polski, stał się teatr istniejący dzięki Wojciechowi Bogusławskiemu oraz Janowi Nepomucnowi Kamińskiemu.

Reorganizację szkolnictwa średniego w Galicji przyspieszył częściowo rok 1848, gdyż wówczas język polski zaczął wkraczać do programów szkoły średniej (w wymiarze dwóch godzin tygodniowo), a rok później ogłoszono *Zarys organizacyjny dla gimnazjów i szkół realnych*²⁶. Sytuacja oświaty uległa jednak zasadniczej zmianie dopiero w dobie autonomii, kiedy to w latach 1852—1867²⁷ ukazały się we Lwowie *Wypisy polskie dla użytku klas niższych*

²² Ryszard Skulski połączył omawiane Towarzystwo z ruchem filomackim (stąd filomaci lwowscy).

²³ Wspomniana organizacja miała własną bibliotekę, ale na 336 pozycji tylko 76 książek było napisanych w języku polskim.

²⁴ Por. M. Danilewiczowa: *Towarzystwo Uczniów Liceum Wołyńskiego, ćwiczących się w porządnym mówieniu i pisanu (Krzemieniec 1818—1823)*. „Rocznik Wołyński” 1934, T. 3, s. 317.

²⁵ Stowarzyszenie literackie próbował założyć m.in. Seweryn Goszczyński we Lwowie w 1832 roku. Por. S. Pigoń: *Listy Seweryna Goszczyńskiego (1823—1875)*. Kraków 1937, s. 18; Z. Wasilewski: *Z życia poety. Seweryn Goszczyński w Galicji. Nieznane pamiętniki, utwory i listy z lat 1832—1843*. Lwów 1910, s. 185.

²⁶ Autorstwa Franciszka Exnera i Hermana Bonitza.

²⁷ Por. L. Słowiński: *Nauka literatury polskiej w szkole średniej w latach 1795—1914*. Warszawa 1976, s. 215.

c. k. szkół gimnazjalnych, a w latach 1856—1862 *Wypisy polskie dla użytku klas wyższych w c. k. szkołach gimnazjalnych*²⁸. Jednolity program nauczania języka polskiego w szkołach średnich ukazał się dopiero w 1885 roku²⁹ (przetrwiał z niewielkimi zmianami do roku 1914).

Warto byłoby w tym miejscu uszczegółowić obraz wychowania estetyczno-patriotycznego, wylaniający się głównie ze sprawozdań szkolnych. Jak już wcześniej wspomniano, w gimnazjach galicyjskich przyjęto koncepcję „wychowania przez literaturę”. Dlatego za wybitne uznawano utwory o narodowym, polskim charakterze, które stanowiły podstawę wychowania estetyczno-patriotycznego.

Miały one jednocześnie dostarczać wzorów pięknej wymowy³⁰. Recytacja bowiem jest bardzo ważnym czynnikiem wykształcenia estetyczno-patriotycznego, którego nie można zaniedbać, gdyż piękna deklamacja ułatwia zarówno zrozumienie utworu literackiego, jak i ocenę teatru³¹. Fakt, że w gimnazjach galicyjskich zwracano uwagę na potrzebę kształcenia pięknej wymowy i rozwijania tego typu umiejętności w praktyce, potwierdzają tematy prac pisemnych z języka polskiego, zawarte właśnie we wspomnianych sprawozdaniach (ukazujących się zgodnie z zaleceniem władz od 1850 roku)³².

Ponieważ „zadaniem szkoły — jak pisze U. Kopeć — jest dyskretne kierowanie procesem poszukiwania przez młodego człowieka tego, co piękne, dobre i prawdziwe”³³, warto przyjrzeć się kolejnym punktom orientacyjnym tworzącym obraz wychowania i kształcenia młodzieży, które wypływały z problematyki prac pisemnych. Każda redakcja tematu bowiem staje się odzwierciedleniem świata wartości polonisty, a jednocześnie stanowi niejako zapis tendencji ideowo-wychowawczych o charakterze politycznym³⁴. Biorąc pod uwagę przekonanie, że uczniom przekazywano wyłącznie treści przewidziane przez program, a rozwijane w podręcznikach, charakterystykę aksjologicznego

²⁸ Pod redakcją A. Małeckiego, A. Bielowskiego, E. Czerkawskiego, M. Sartyniego; por. L. Słowiński: *Nauka literatury polskiej...*, s. 215.

²⁹ Por. F. Próchnicki: *Wskazówki do nauki języka polskiego. Na podstawie obrad komisji wybranej przez Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych*. Lwów 1885.

³⁰ Por. L. T. Rycharski: *Literatura polska w historyczno-krytycznym zarysie*. Kraków 1868.

³¹ Por. J. Weisblum: *Deklamacje w szkole...*, s. 368–373.

³² Por. J. Kolbuszewski: *Rozprawy polonistyczne w „Sprawozdaniach Gimnazjów Galicyjskich” (rekonesans badawczy)*. W: *Literatura i wychowanie. Z dziejów edukacji literackiej w Galicji...*, s. 101.

³³ Por. U. Kopeć: „Kochać to ufać (...) razem iść drogą długą i czystą”. *Jak Justyna Orzelska i Jan Bohatyrowicz rozumieją pojęcie miłości?* W: *Polonistyka zintegrowana*. Red. K. Ożóg, J. Pastarska. Rzeszów 2000, s. 178.

³⁴ Por. M. Jędrychowska: *Najpierw człowiek. Szkolna edukacja kulturalno-literacka a problem kształcenia dydaktycznego polonistów. Refleksja teleologiczna*. Kraków 1998, s. 179—180.

wymiaru tematów przeprowadzono w kontekście urzędowej wykładni procesu nauczania i wychowania. Ogląd tematyki prac pisemnych świadczy o tym, że na pierwszym miejscu w hierarchii celów polonistycznych stawiano ich wymiar osobowościowy i etyczny. Nauka języka polskiego w gimnazjach miała zatem charakter nie tylko poznawczo-instrumentalny, związany z poznawaniem rzeczywistości i umiejętnością oddziaływania na nią, ale przede wszystkim aksjologiczny, który polegał na kształtowaniu stosunku uczniów do świata, ich przekonań, postaw, celu życia i układu wartości. Zarysowując nacechowanie aksjologiczne tematów, trzeba jednak założyć, że nie mamy pewności, czy płynące z nich wartości przekształcały się w procesie odbioru w aksjomaty zinterioryzowane i czy wpływały one na podmiotowo rozumianą kulturę gimnazjalistów.

Szeroki wachlarz zagadnień kulturotwórczych, znajdujący odbicie w tematach prac pisemnych, naświetla wiele inicjatyw postępowych polonistów galicyjskich, eksponujących w nauczaniu zarówno korelację literatury z innymi gałęziami sztuki, jak i treści etyczne, narodowe, patriotyczne, samorzutnie wynikające z tego typu wychowania. Warto przy tym wspomnieć, że poloniści galicyjscy byli przekonani o potrzebie szerokiego widzenia zadań przedmiotu. Trafnie tezę tę ujmuje dzisiaj Z. Uryga, twierdząc, że polonista, „jak bohater arcydramatu Mickiewicza — przeżywa swoje godziny miłości, rozpacz i przestrogi. Podobnie jak on, kocha przecież cały naród, obejmuje w ramiona wszystkie przeszłe i przyszłe jego pokolenia, chce go dźwignąć, uszczęśliwić [...]”³⁵ Słowa te charakteryzują nie tylko „godziny języka polskiego” w szkole dzisiejszej, ale również — jak się okazuje — w szkole galicyjskiej.

Sformułowania tematów wskazywały zatem wprost lub pośrednio na określone wartości (w największym stopniu narodowe lub estetyczne), które często ukierunkowywały charakter rozwiązania problemu i „przemyślały” całą grę wartości pozaestetycznych. Szczególnie uwidaczniała się tendencja do eksponowania treści wychowania narodowego i patriotycznego. Były one tym bardziej ważne, że przecież ideały nauczycieli i młodzieży gimnazjalnej podsycała świadomość braku wolności³⁶. Kult ojczyzny widoczny był zwłaszcza w tematach podkreślających znaczenie:

- literatury i poezji narodowej (szczególnie dzieł polskich romantyków, np. *Pana Tadeusza*, *Grażyny* Mickiewicza, *Ojca zadżumionych*, *Jana Bieleckiego* Słowackiego czy też *Wiesława* Brodzińskiego);

³⁵ Z. Uryga: *Godziny polskiego. Z zagadnień kształcenia literackiego*. Warszawa – Kraków 1996, s. 203.

³⁶ Por. M. Rybarski: *Walka młodzieży polskiej o duszę polską w b. szkole austriackiej*. „Muzeum” 1930, z. 4, s. 261.

- typowo polskich rocznic i uroczystości obchodzonych w gimnazjach najczęściej w postaci poranków lub wieczorków (tzw. tematy rocznicowe i jubileuszowe), np. rocznica Konstytucji 3 maja czy jubileusz Piotra Skargi;
- piękna języka i przyrody ojczystej;
- zasłużonych ludzi (w tym np. pisarzy: Mickiewicza, Krasickiego, Niemcewicza, mówców: Demostenesa, Skargi itp., polityków: Kazimierza Wielkiego itp.) oraz instytucji, takich jak np.: Akademia Krakowska, Towarzystwo Przyjaciół Nauk;
- oświaty (w tym wychowania narodowego);
- typowo polskich obrzędów i obyczajów.

Jak się okazuje, wzorce życiowe nauczycieli i gimnazjalistów kreowała kultura, która stała się dla nich autorytetem³⁷. Dlatego redagowane przez polonistów tematy z kręgu pozaliterackiego eksponowały:

- relacje międzyludzkie oparte na pokoju, zgodzie, przyjaźni, sprawiedliwości, poszanowaniu starszych;
- kodeks etyczny młodzieży odwołujący się do takich cech, jak: pracowitość, pilność, wytrwałość, cierpliwość, dbałość o zdrowie, samotność (sprzyjającą tworzeniu), pokora, mądrość, piękno, prawda, dobro, moralność, poznanie samego siebie.

Wymieniony krąg tematyczny uwzględniał również:

- życiowe doświadczenia uczniów, np. ich przeżycia, odczucia, wspomnienia wyniesione chociażby z uroczystości szkolnych, krajowych czy też świąt;
- znajomość innych dziedzin wiedzy, np. geografii, historii, astronomii, biologii, ochrony środowiska;
- znaczenie rozwoju cywilizacji i wynalazków w życiu człowieka.

Wśród badanych tematów pojawiały się też takie, które były związane z dziełami literackimi i uwzględniały albo kontekst macierzysty dzieła, albo ich konteksty interpretacyjne.

Oprócz tej kategorii zagadnień redagowano również tematy o wyraźnym nacechowaniu estetycznym, wyrażającym się bądź w integrowaniu treści literackich z innymi tekstami kultury, takimi jak: malarstwo, muzyka, architektura, teatr, bądź w eksponowaniu roli wyobraźni i zmysłów w życiu człowieka. Tego typu sformułowania, zarówno o charakterze komparatystycznym, jak i ogólnym, wywierały dobroczynny wpływ na wykształcenie estetyczne wychowanków³⁸.

Niezastąpioną pomoc dla polonistów galicyjskich, którzy chcieli i potrafili integrować treści literackie z innymi tekstami kultury, stanowił miesięcznik

³⁷ Na temat założeń formacyjnych odnoszących się do autorytetów pisze np. B. Myrdzik: *O roli tradycji w szkolnym dialogu z tekstami literackimi*. W: *Polonistyka zintegrowana...*, s. 102.

³⁸ Ze względu na objętość artykułu podaję tylko przykładowe tematy ilustrujące powyższe spostrzeżenia. Patrz aneks.

pt. „Muzeum Polskie” (wychodzący w Krakowie od 1906 roku pod kierunkiem Szczęsnego Kopery i J. Pagaczewskiego), zamieszczający na pięknym papierze kredowym „odbicia cynkograficzne obrazów, rzeźb i zabytków przemysłu artystycznego, wykonanych w wiekach ubiegłych czy to przez Polaków, czy też przez obcych mistrzów dla Polaków lub w Polsce”³⁹. Dużą rolę odgrywały również ilustracje w książce, gdyż pomagały zrozumieć czytany utwór⁴⁰. Warto w tym miejscu przytoczyć słowa byłego ucznia Gimnazjum św. Anny w Krakowie — Stanisława Estreichera: „W III klasie gimnazjalnej przyniósł do klasy jeden z kolegów tom Szekspira w polskim przekładzie. [...] Zachwycała nas zarówno treść, jak i ilustracje pomieszczone w trzylitrowym wydaniu Kraszewskiego.”⁴¹ Jednak największy wpływ na rozwój osobowości uczniów miały organizowane w miastach wystawy obrazów⁴², które wyrabiały poczucie piękna, były źródłem głębokich przeżyć estetycznych i wpływały na późniejsze zainteresowania uczniów⁴³.

Zdolności plastyczne i muzyczne gimnazjaliści mogli rozwijać na zajęciach pozalekcyjnych śpiewu i rysunków⁴⁴. Do pogłębiania kultury muzycznej przyczyniały się również wykłady muzykologów⁴⁵ oraz rozprawy naukowe nauczycieli ukazujące się w sprawozdaniach szkolnych⁴⁶. Niebagatelną rolę w rozwijaniu osobowości uczniów odgrywały występy zespołów chóralskich oraz orkiestry gimnazjalnej, uświetniające wszelkie uroczystości szkolne⁴⁷. Tworzenie orkiestry często było trudne, gdyż instrumenty niejednokrotnie stanowiły drogą rzadkość⁴⁸. Jej koncerty łączono niejednokrotnie w gimna-

³⁹ Por. *Wychowanie estetyczne*. „Muzeum” 1906, T. 2, s. 78.

⁴⁰ Por. A. Kropatsch: *Estetyka i literatura w wychowaniu szkolnym*. „Wychowanie w Domu i Szkole” 1910, s. 7; por. też M. Haraszkiewicz: *Wychowanie estetyczne*. „Rodzina i Szkoła” 1904, s. 328.

⁴¹ S. Estreicher: *Kilka wspomnień z lat szkolnych 1879–1887*. W: *Pół wieku wspomnień uczniów Gimnazjum im. B. Nowodworskiego (św. Anny) w Krakowie*. Kraków 1938, s. 6.

⁴² Por. J. Ciałowicz: *Przed półwieczem...*, s. 201; S. Tarnowski: *Dwa lata w ławie szkolnej z Józefem Szujkim (1852–1854)*. W: *Galiczyjskie wspomnienia szkolne...*, s. 226.

⁴³ S. Łempicki: *Złote paski*. Warszawa 1957, s. 100.

⁴⁴ Por. np. *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1900 (część urzędowa)*. Rzeszów 1900; por. też S. Rzepiński: *Pamiętnik pięćdziesięcioletniej polskiej pracy pedagogicznej 1855–1935*. Kraków 1937, s. 38.

⁴⁵ S. Rzepiński: *Pamiętnik...*, s. 52 (np. prof. UJ dra Jachimeckiego z Krakowa i dra Chybińskiego ze Lwowa).

⁴⁶ Por. rozprawę S. Klemensiewicz: *O frazowaniu w śpiewie*. W: *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1888*. Kraków 1888.

⁴⁷ Szczegółowych informacji na ten temat dostarczają sprawozdania szkolne oraz wspomnienia uczniów, np. M. Weiss: *Wspomnienia [absolwenta I Gimnazjum w Rzeszowie z lat 1908–1917]*. W: *Szkoła charakterów. Księga jubileuszowa I Gimnazjum i Liceum w Rzeszowie*. Opr. J. Świeboda. Rzeszów 1985, s. 97; E. Kwiątek: *Orkiestra szkolna w latach 1910–1914*. W: *Gimnazjum i Liceum im. H. Sienkiewicza w Łańcutcie*. Warszawa 1965, s. 225.

⁴⁸ Por. *Księga pamiątkowa: stulecie Gimnazjum i Liceum im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Jasle 1868–1968*. Kraków 1968, s. 129.

zjum z nauką tańca. „Nasza działalność koncertowa — jak wspomina uczeń Gimnazjum im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Jasle — wiązała się nieodłącznie z lekcjami tańca (mazur, oberek, walc, kontredans i ku zgorzseniu mieszcuchów pierwsze lekcje tanga i foxtrota).”⁴⁹ Zdarzało się także, że lekcji tańca czy szermierki udzielano w gimnazjach na żądanie rodziców, a szkoła w tym celu utrzymywała osobnych nauczycieli, którzy uczyli młodzież grać na różnych instrumentach, takich jak fortepian, skrzypce, flet, wiolonczela, cytra, róg, eufonium⁵⁰. Do rozwoju kultury muzycznej i tanecznej wśród uczniów przyczyniały się również w znacznym stopniu pojawiające się w księgarniach opracowania pieśni i tańców ludowych oraz podręczniki do nauki śpiewu i śpiewniki drukowane za akceptacją władz szkolnych⁵¹. Zajęcia śpiewu, tańca, gry na instrumentach kształtowały zarówno poczucie estetyki, jak i uczucia patriotyczne i przyczyniały się do uświetniania uroczystości szkolnych.

Najpopularniejsze były tzw. wieczorki mickiewiczowskie obchodzone z reguły co roku⁵² w większości gimnazjów galicyjskich pod koniec XIX wieku i na początku XX wieku (szczególnie tradycja ta nasiliła się po 1898 roku w związku z obchodami setnej rocznicy urodzin A. Mickiewicza). Ta forma uroczystości przetrwała w większości gimnazjów do około 1910 roku, a później z reguły przekształcała się w wieczorki ku czci „trzech Wieszczów” (Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego). W niektórych gimnazjach tradycja „wieczorków mickiewiczowskich” po 1910 roku powoli zanikała⁵³. Były też takie, które ze względu na młodzież ruską honorowały, oprócz obchodów mickiewiczowskich, uroczystości związane z Tarasem Szewczenką. Tak było np. w I Gimnazjum w Stanisławowie⁵⁴ i w I Gimnazjum w Przemyślu⁵⁵.

Przeglądając kroniki szkolne zawarte w części urzędowej sprawozdań, można zauważyć, że charakterystycznym zjawiskiem stały się też obchody

⁴⁹ Ibidem, s. 139.

⁵⁰ Por. *II Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny 1895*. Przemyśl 1895, s. 103—104 (113 uczniów pobierało lekcje muzyki na różnych instrumentach).

⁵¹ J. Tokarz: *Kultura muzyczna w Galicji...*, s. 162.

⁵² Por. *Sprawozdanie Dyrektora c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1913*. Rzeszów 1913, s. 68.

⁵³ Por. sprawozdania Prywatnego Gimnazjum (później Zakładu Naukowo-Wychowawczego) oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem, gdzie tradycja organizowania wieczorków ku czci Mickiewicza zamknęła się w latach 1898—1907.

⁵⁴ Gdzie tradycja organizowania obchodów ku czci T. Szewczenki zamknęła się w latach 1891/1892—1909/1910. Dla porównania obchody ku czci Mickiewicza odnotowano w latach 1890/1891—1908/1909 (z tym, że w latach 1899/1900, 1900/1901, 1907/1908, 1910/1911 — odbyły się poranki lub wieczorki ku czci „trzech Wieszczów”).

⁵⁵ Uroczystości związane z T. Szewczenką organizowano tu jednak sporadycznie (tylko w latach 1894 i 1895). Dominowały uroczystości mickiewiczowskie (w latach 1887—1915/1916).

setnej rocznicy urodzin Z. Krasińskiego (1912)⁵⁶, J. I. Kraszewskiego (1912), J. Słowackiego (1909), 300. rocznicy zgonu ks. P. Skargi (1912).

Warto również przyrzeć się obchodom rocznicowym o charakterze narodowym, które wplatały się w nurt życia szkolnego. Najbardziej rozpowszechnioną formą uroczystości gimnazjalnych był obchód rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 maja, organizowany bądź w formie uroczystego nabożeństwa i odśpiewania pieśni „Boże coś Polskę”, bądź połączenia nabożeństwa z wieczornymi występami scenicznymi⁵⁷. Czasami uroczystości te przybierały postać poranków⁵⁸, niekiedy połączonych z odczytem⁵⁹ czy deklamacjami⁶⁰. Z reguły każde gimnazjum miało swój repertuar obchodów⁶¹, ale przebiegały one w podobnej formie. Składały się na nie przeważnie: odczyt ucznia, deklamacje, śpiewy chóralne, popisy muzyczne oraz inscenizacje utworów. Prelekcję rozpoczynającą uroczystość przygotowywał uczeń samodzielnie, pogłębiając jednocześnie swoją wiedzę. Studiował bowiem w tym celu nadprogramowe materiały⁶². Urządzając przedstawienia, gimnazjaliści mieli możliwość rozwijania wyobraźni i fantazji przy projektowaniu kostiumów i robieniu dekoracji⁶³. Wszelkie formy działalności pozalekcyjnej (jak np. wspomniane obchody rocznic narodowych, poranki, wieczorki), organizowane były dzięki

⁵⁶ Por. rozporządzenie „C. k. R. szk. kraj. w sprawie udziału młodzieży szkolnej w uroczystości jubileuszowej ku czci setnej rocznicy urodzin Z. Krasińskiego (rozp. z 9. lutego 1912, l. 1700)” — *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum im. F. Józefa we Lwowie*. Lwów 1912, s. 63.

⁵⁷ Por. np. *Sprawozdanie Prywatnego Ginn. OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za r. szk. 1904*. Przemyśl 1904; *Sprawozdanie... za r. szk. 1905*. Przemyśl 1905; *Sprawozdanie... za r. szk. 1906*. Przemyśl 1906; *Sprawozdanie... za r. szk. 1907*. Przemyśl 1907; *Sprawozdanie... za r. szk. 1909*. Przemyśl 1909; *Sprawozdanie... za r. szk. 1911*. Bąkowice 1911; *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za r. szk. 1910, 1913*. Rzeszów 1910 i 1913; *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Stanisławowie za r. szk. 1909/1910*. Stanisławów 1910.

⁵⁸ Por. *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za r. szk. 1918*. Rzeszów 1918.

⁵⁹ *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za r. szk. 1916*. Kraków 1916.

⁶⁰ *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za r. szk. 1917*. Kraków 1917.

⁶¹ Np. w I Państwowym Gimnazjum im. M. Romanowskiego w Stanisławowie czczono pamięć A. Mickiewicza, J. Słowackiego, Z. Krasińskiego, M. Konopnickiej, P. Skargi, F. Chopina, T. Szewcenki, obchodzono też rocznice uchwalenia Konstytucji 3 maja, powstania listopadowego, styczniowego; w c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny, w Krakowie czczono Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, papieża Leona XIII, S. Wyspiańskiego, ks. J. Poniatowskiego, T. Kościuskę, H. Dąbrowskiego, obchodzono rocznicę Konstytucji 3 maja, 500. rocznicę zaślubin królowej polskiej Jadwigi z księciem litewskim Jagiełłą, odbył się też wieczorek „Komedii polskiej”.

⁶² Por. J. Jakóbiec: *Szkolna droga syna chłopskiego 1882—1892*. W: *Galicyjskie wspomnienia szkolne...*, s. 438.

⁶³ Por. J. Ciałowicz: *Przed półwieczem...*, s. 193—194; J. Jarosz: *Studenckie wspomnienia*. W: *Szkola charakterów...*, s. 104; A. E. Balicki: *Oni i my*. W: *Pół wieku wspomnień uczniów Gimnazjum im. B. Nowodworskiego (św. Anny) w Krakowie*. Kraków, s. 71.

staraniom zarówno uczniów, jak i nauczycieli polonistów. Na początku XX wieku inicjatywę tę przejęły — będące pod opieką nauczycieli — instytucje zwane „czytelniami”, w ramach których działały kółka literackie, dramatyczne, filozoficzne, fotograficzne. Młodzież przygotowywała wszystkie przedstawienia bardzo sumiennie⁶⁴. Często zapraszała do ich reżyserowania wybitnych artystów teatralnych⁶⁵, poznając w ten sposób tajniki gry aktorskiej od strony profesjonalnej.

Oprócz trzociomajowych do szerokich grup społeczeństwa docierały tradycje uroczystości kościuszkowskich, listopadowych, styczniowych. Obchody kościuszkowskie najsilniej oddziaływały na ruch ludowy, gdyż to one stały się impulsem do utworzenia w 1895 roku Stronnictwa Ludowego⁶⁶. Centralne imprezy odbywały się jednak w miastach stołecznych. Obchody te organizowano przeważnie w rocznicę śmierci Naczelnika lub w rocznicę złożenia przez niego przysięgi na rynku krakowskim⁶⁷. W Krakowie przyjęła się forma celebrowania jubileuszu w postaci nabożeństwa żałobnego w Katedrze na Wawelu. W większości gimnazjów obchodzono jednak dopiero setną rocznicę zgonu T. Kościuszki (1917).

Trzeba tu dodać, że na ostateczny kształt edukacji polonistycznej — również pozalekcyjnej — wpływały zwłaszcza rozporządzenia władz szkolnych⁶⁸, które normowały np. przebieg uroczystości narodowych i dynastycznych w gimnazjach. Te ostatnie były obchodzone regularnie co roku. Należy do nich zaliczyć m.in. imieniny cesarza Franciszka Józefa I⁶⁹ oraz cesarzowej Elżbiety⁷⁰. W tym nurcie pojawiały się też okrągłe rocznice, np. 600-lecie

⁶⁴ Por. S. Łempicki: *Złote paski...*, s. 112.

⁶⁵ Por. ibidem, s. 113; F. Bielak: *Młodzi i starzy sprzed lat trzydziestu*. W: *Pół wieku wspomnień...*, s. 175; W. Chrupek: *Wieczór „Młodej Polski” w Gimnazjum św. Anny*. W: *Pół wieku wspomnień...*, s. 99.

⁶⁶ Głównym ośrodkiem ruchu ludowego w 1894 roku był Nowy Sącz — por. A. Galos: *Obchody rocznicowe na prowincji zaboru austriackiego*. W: *Studia z dziejów prowincji galicyjskiej*. Red. A. Galos. Wrocław 1993, s. 104.

⁶⁷ Por. np. *Gimnazjum św. Jacka w Krakowie w 1907 roku*. Obchody te były jednak nieregularne w tym gimnazjum (1906, 1910, 1911, 1912, 1918).

⁶⁸ „Chociaż bowiem szkoła ta na zewnątrz nosiła wszelkie pozory polskości, to jednak polską z ducha nazwać jej było niepodobna, skoro zasadniczy kierunek wychowawczy i program narzucony był i kontrolowany z góry” — por. M. Rybarski: *Walka młodzieży polskiej o duszę polską w b. szkole austriackiej*. „Muzeum” 1930, z. 4, s. 257.

⁶⁹ Obchodzone co roku 4 października. Por. „Wys. Rada szk. kraj. rozp. z dnia 14 maja 1878, l. 2964 wydaje normę co do obchodzenia imienin Najjaśniejszego Pana przez młodzież szkolną” *Sprawozdanie Dyrektora c. k. I Gimnazjum w Stanisławowie za r. szk. 1878*. Stanisławów 1878, s. 69.

⁷⁰ Por. „J. E. Pan Minister W. i O. reskryptem z 28. listopada, l. 22131 rozporządził, aby dzień 19 listopada, jako dzień Imienin Jej Cesarsko-Królewskiej Mości, Najjaśniejszej Pani, był bezwarunkowo wolnym od nauki szkolnej” *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za r. szk. 1886*. Kraków 1886, s. 68.

dynastii Habsburgów (na przełomie roku 1882 i 1883)⁷¹, 25-lecie zaślubin Najjaśniejszych Państwa oraz 40-, 50-, 60-lecie wstąpienia na tron cesarza w 1888, 1898, 1908 roku.

Oprócz wspomnianych uroczystości poświęconych pisarzom i rocznicom narodowym niebagatelną rolę w wychowaniu estetyczno-patriotycznym młodzieży gimnazjalnej odgrywały wycieczki (organizowane przez nauczycieli bądź uczniów)⁷². Wiele z nich przygotowywali właśnie nauczyciele języka polskiego⁷³. Często stwarzały one okazję do dyskusji na tematy sztuki i literatury. Wycieczki umożliwiały młodzieży bezpośredni kontakt z dziełami sztuki, przybliżały jej żywą historię, oddziaływały na wyobraźnię, uwalniały na piękno architektury i przyrody ojczyzny. Walory dydaktyczno-wychowawcze wycieczek krajoznawczych podkreślało też Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych⁷⁴. Niewątpliwie stanowiły one swojego rodzaju „pomoc naukową” przy opracowywaniu różnorodnych tematów prac pisemnych z języka polskiego (o czym świadczy przytoczony w aneksie rejestr zagadnień).

Nie bez znaczenia dla wychowania estetycznego młodzieży był klimat gimnazjów, który tworzyli zwłaszcza nauczyciele języka polskiego, będący miłośnikami teatru i opery. Ich entuzjazm udzielał się uczniom, którzy po obejrzeniu spektaklu z zapałem omawiali recenzje, kształcąc jednocześnie zmysł krytyczny. Przede wszystkim jednak skupiali się na przeżywaniu tego, co usłyszeli i zobaczyli na scenie⁷⁵. Często podpatrywali pewne elementy gry aktorskiej⁷⁶. Teatr rozbudzał również u nich świadomość narodową (zwłaszcza działający w Krakowie i we Lwowie). W mniejszych miastach kształtowały ją teatry amatorskie, wywodzące się niejednokrotnie z teatrzyków studenckich (np. w Jaśle⁷⁷ czy w Sanoku⁷⁸). Różnego rodzaju pomysły teatralne gimna-

⁷¹ „Wys. Prezyd. Rsk. rozporząd. z dnia 11 grudnia 1882, L. 407/Rsk. poleca uroczyste obchodzić 600-letnią rocznicę panowania Dynastii Habsburgów w Austrii” — *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Wyższego w Rzeszowie za r. szk. 1883*. Rzeszów 1883, s. 57.

⁷² Por. A. E. Balicki: *Oni i my*. W: *Pół wieku wspomnień...*, s. 85.

⁷³ Wycieczkę do Krakowa, Czorsztyna, Pienin i Szczawnicy opisał uczeń I Gimnazjum w Rzeszowie — por. J. Jarosz: *Studenckie wspomnienia...*, s. 103; wrażenia z wycieczki do Krosna opisał drugi uczeń tego gimnazjum — por. F. Januszewski: *Wspomnienia o Gimnazjum w Rzeszowie (lata 1905—1913)*. W: *Szkola charakterów...*, s. 82.

⁷⁴ Por. J. Chodakowska: *Udział Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych w walce o polską szkołę średnią w Galicji w latach 1884—1914*. „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1984, T. 25, s. 163.

⁷⁵ Por. S. Łempicki: *Złote paski...*, s. 124.

⁷⁶ Ibidem, s. 120.

⁷⁷ *Księga pamiątkowa: stulecie Gimnazjum i Liceum im. Króla S. Leszczyńskiego w Jaśle...*, s. 139.

⁷⁸ *Księga pamiątkowa Gimnazjum Męskiego w Sanoku...*, s. 201.

zjaliści wprowadzali w życie także w czasie wolnym od nauki (na koloniach czy późniejszych obozach harcerskich)⁷⁹.

Oprócz tego wiele pracy obywatelsko-społecznej wkładali poloniści galicyjscy w kierowanie pracą tzw. burs, czyli instytucji, które miały wielkie znaczenie dla wychowania estetyczno-patriotycznego młodzieży, gdyż uzupełniały nauczanie w szkole pod względem etycznym i narodowym. Wychowanie burs bowiem brali żywy udział we wszystkich uroczystościach o charakterze narodowym⁸⁰.

Wychowanie estetyczno-patriotyczne młodzieży wspierały koncerty sławnych muzyków, śpiewaków⁸¹, filharmonii (mieszczącej się w Starym Teatrze Skarbkowskim pod egidą Hellera), spektakle lwowskiej opery⁸² oraz działania Lwowskiego Towarzystwa Muzycznego (pod kierownictwem Mieczysława Sołtysa).

Kiedy Galicja uzyskała prawo stowarzyszenia się (zagwarantowane ustawą z dnia 15 listopada 1867 roku)⁸³, zaczęły powstawać wyjątkowo licznie różne stowarzyszenia kultury, np. „plastyczne (10), działające w sferze muzyki (8), wokalne (22), teatralne i literackie (4), upiększania miast (5), a także przyjaciół miast i regionów oraz określonych zabytków i instytucji (3), kasynowe i czytelniane (8), fotograficzne (1)”⁸⁴. Towarzystwa te działały zarówno w dużych miastach, jak i w małych miejscowościach, tworząc ogniska życia umysłowego oraz polskiej sztuki narodowej i przyczyniając się tym samym do rozwoju pozaszkolnych form wychowania estetyczno-patriotycznego (nie tylko wśród młodzieży gimnazjalnej, ale również dorosłych ludzi różnych zawodów). Często bowiem „wszczepiona potrzeba piękna” owocowała w życiu późniejszym, np. w czasie nauki uniwersyteckiej. W ten sposób np. powstało Akademickie Koło Artystyczne Miłośników Dramatu Klasycznego przy Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Sam pomysł założenia wspomnianego koła zrodził się właśnie wśród byłych uczniów filii Gimnazjum św. Anny w Krakowie⁸⁵.

⁷⁹ Por. *Księga pamiątkowa. Jubileusz 25-lecia Towarzystwa Kolonii Wakacyjnych dla Uczniów m. Krakowa 1902–1927*. Kraków 1927. Na temat skautingu oraz wzorowanego na nim ruchu harcerskiego piszą np. W. Błażejowski: *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*. Warszawa 1985; O. Fietkiewicz: *Harcerstwo w rysie historycznym*. „Harcerstwo” 1996, nr 10, s. 1–10; J. Wojtycza: *Recepcja idei skautingu w Polsce i początki jej ewolucji w harcerską służbę*. „Harcerstwo” 1995, nr 718, s. 8–18.

⁸⁰ Por. S. Rzepiński: *Pamiętnik...*, s. 23–24. Opisuje tu działalność „Bursy im. S. Bato-rego w Wadowicach”.

⁸¹ Por. J. Ciałowicz: *Przed półwieczem...*, s. 201.

⁸² Por. S. Łempicki: *Złote paski...*, s. 115.

⁸³ *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych*. T. 1. Red. J. Piwocki. Lwów 1899, s. 248–269.

⁸⁴ T. Aleksander: *Działalność polskich stowarzyszeń kultury w Galicji doby autonomicznej*. W: *Galicja i jej dziedzictwo...*, s. 141.

⁸⁵ Por. J. Wroński: *Edukacja teatralna młodzieży szkolnej w dawnej Polsce i obecnie*. „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych” 1967, T. 7, s. 160.

Podsumowując rozważania, należałoby podkreślić, że wychowanie estetyczno-patriotyczne w gimnazjach galicyjskich stanowi piękną kartę polskiego szkolnictwa. Było ono realizowane zarówno przez nauczycieli, jak i przez młodzież w nurcie szkolno-lekcyjnym oraz pozaszkolnym. Ogląd tematów prac pisemnych języka polskiego zamieszczonych w sprawozdaniach szkolnych z wybranych gimnazjów pozwala stwierdzić, że wychowanie estetyczno-patriotyczne w dobie autonomicznej (w nurcie szkolno-lekcyjnym) rozumiano niezwykle szeroko. Jego wszechstronność zależała przede wszystkim od umiejętności i odwagi galicyjskich polonistów, którzy kładli główny nacisk na krzewienie ducha narodowego wśród młodzieży (o czym świadczy bardzo duża liczba tematów podejmujących problemy narodowe). Nie zapominali przy tym o kształtowaniu kodeksu etycznego i postaw estetycznych⁸⁶. Wykaz tematów wskazuje ponadto na sprawnościowo-wychowawczy charakter języka polskiego (o czym wspomniano już wcześniej). O wychowaniu patriotyczno-estetycznym wypowiadali się także sami nauczyciele, zamieszczając swoje rozprawy w sprawozdaniach szkolnych⁸⁷. Ich tematyka świadczy o tym, że poloniści starali się stosować metody poszukujące i aktywizujące tym samym uczniów podczas lekcji, realizując jednocześnie postulat wychowania w duchu narodowym⁸⁸. Związki Polaków z ojczyzną ukazywano przy okazji przedstawiania sylwetek i dzieł twórców (zwłaszcza romantyków), takich jak np. Z. Kasiński. Patriotyzm określano jako „wszelką miłość”, wewnętrzną dyspozycję psychiczną, „która czyni nas zdolnymi do doznawania takich uczuć, snucia takich myśli i tworzenia takich aktów woli, które pozostają w ścisłym związku z [...] pojęciem o dobru i złu, szczęściu lub nieszczęściu, sławie lub hańbie [...] tego, co nazywamy »ojczyzną«”⁸⁹. Za wzór obywatela Polaka uważano m.in. ks. Piotra Skargę, którego zasługą było „oprzytomnienie choćby częściowe narodu, poprawa obyczajów, obudzenie ofiarności publicznej, duch poświęce-

⁸⁶ Warto w tym miejscu zaznaczyć, że tego typu tematy pojawiały się o wiele rzadziej niż problematyka narodowa (w niektórych gimnazjach wręcz sporadycznie).

⁸⁷ Por. R. Molenda: *O potrzebie kultury estetycznej*. W: *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Jasle za rok 1913/1914*. Jasło 1914; por. też A. Horbowski: *Problematyka pedagogiczna na łamach sprawozdań szkolnych gimnazjów galicyjskich*. W: *Galicja i jej dziedzictwo*. T. 8: *Myśl edukacyjna w Galicji 1772–1918. Ciągłość i zmiana*. Red. Cz. Majorek i A. Meissner. Rzeszów 1996, s. 73–80. Bibliografię dotyczącą rozpraw nauczycieli zawartych w sprawozdaniach opracowała E. Jankisz: *Bibliografia rozpraw zawartych w sprawozdaniach szkolnych za lata 1843–1998 w zbiorach Biblioteki Głównej WSP Rzeszowie*. Cz. 1: *Polonica*. Rzeszów 2000.

⁸⁸ Por. S. Kotowicz: *Z lektury „Pana Tadeusza” (lekcja i wniosek)*. W: *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Sanoku*. Sanok 1909; por. też W. Wysocki: *Uwagi nad życiem Jana Zamojskiego S. Staszica*. W: *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Rzeszowie*. Rzeszów 1914.

⁸⁹ Por. Z. Gerstmann: *Patriotyzm Kasińskiego w dobie młodzieńczej. (Studium analityczne)*. W: *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum I z polskim językiem wykładowym w Stanisławowie za r. szk. 1911/1912*. Stanisławów 1912, s. 4.

nia własnych interesów dla idei państwowych, a tym samym wzmocnienie więzów państwa i odroczenie jego upadku”⁹⁰. Niestety, proponowane wzorce miały tylko charakter informacyjny, były nieliczne, a ich „ograniczonosc w prezentowaniu postępowej myśli pedagogicznej w rozprawach wynikała niewątpliwie z braku możliwości posługiwania się innymi metodami, niż zalecały to programy nauczania, zarządzenia władz oświatowych, czego też ściśle przestrzegali dyrektorzy i inspektorzy wizytujący szkoły”⁹¹. Jednak dzięki postępowym polonistom z ideą nowego wychowania mogli się zapoznać inni nauczyciele przedmiotu, uczniowie i kulturalne środowisko regionu.

Mimo wszystkich niedociągnięć w oświacie galicyjskiej proces polegający na kształtowaniu gustów estetyczno-patriotycznych oraz umiejętności kreacyjnych, czyli proces wychowania patriotyczno-estetycznego w gimnazjach, miał jednak pewne podstawy kontynuacji, ponieważ właściwymi cenzorami tekstów, z którymi stykali się uczniowie (w dobie autonomicznej), byli sami nauczyciele, żadna bowiem instrukcja do 1913 roku nie określała ściśle lektur szkolnych⁹². Działalność pozalekcyjna miała charakter korekcyjno-uzupełniający i zmierzała do wypełniania luk w wychowaniu estetyczno-patriotycznym gimnazjalistów.

Oceniając obraz dokonań dydaktyki literatury w gimnazjach galicyjskich, warto pamiętać, że wychowanie estetyczno-patriotyczne było stałym elementem modelu ówczesnej humanistyki oraz nośnikiem systemu wartości i dlatego stawało się ważnym narzędziem sterującym rozwój i doskonalenie osobowości gimnazjalistów jako obywateli przyszłego państwa polskiego. Przedstawiona wcześniej koncepcja edukacyjna nastawiona była zatem na cele wychowawcze. Wewnętrzna jakość wychowanków zależała w dużym stopniu od postawy polonistów, ale również od instytucjonalnych decyzji konstruujących świat obywatelskich powinności. Stąd też w sferze wzorów etycznych mieścili się zwłaszcza twórcy polskiej kultury, choć nie zabrakło również członków panującej rodziny cesarskiej. Ogólna wizja człowieka Polaka w Galicji zobowiązywała do wychowywania go na podstawie wartości narodowych i moralnych⁹³ w duchu religijnym. Zasadniczy cel wychowania i kształcenia młodzieży widziano zatem w dążeniu do doskonałości, do poznania ideałów piękna, dobra, prawdy, które powinny „razem brać początek i zbiegać się na powrót u wspólnego źródła najwyższej i bezwzględnej doskonałości, jaką jest Bós-

⁹⁰ Por. J. Pyrek: *Znaczenie lektury ks. Piotra Skargi dla wychowania*. W: *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Jasle za r. szk. 1912/1913*. Jasło 1913, s. 1.

⁹¹ Por. A. Horbowski: *Problematyka pedagogiczna...*, s. 80.

⁹² Por. L. Forczyk: *Kształtowanie się założeń wychowawczych w nauczaniu języka polskiego w galicyjskich szkołach średnich okresu autonomii*. „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Rzeszowie. Filologia Polska” 1979, z. 12/42, s. 331.

⁹³ Por. np. S. Stodolak: *Wychowanie moralne*. W: *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum św. Jacka w Krakowie za r. szk. 1883*. Kraków 1883.

two”⁹⁴. Dogłębne poznanie tradycji takiego wychowania (od strony osiągnięć i błędów) może wносить ważny wkład w budowanie fundamentów nowoczesnego szkolnictwa na miarę potrzeb nowej rzeczywistości cywilizacyjnej. Warto przy tym zwrócić uwagę na fakt, że finalny kształt zachowań członków określonej zbiorowości, podlegających procesowi wychowania estetyczno-patriotycznego, zależy w głównej mierze od systemu społeczno-kulturowego, a zwłaszcza mechanizmów wynikających z tradycji⁹⁵.

⁹⁴ J. Kanneberg: *Wychowanie narodowe a dzisiejsza szkoła średnia*. „Muzeum” 1905, nr 885, s. 42.

⁹⁵ *Wychowawca estetyczny. Kompetencje i kształcenie na poziomie wyższym...*, s. 21.

Wykaz przykładowych tematów
— na podstawie sprawozdań z wybranych gimnazjów

1. *Zasady wychowania narodowego podług „Powrotu Posła”, XVIII Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1910, kl. VII.*
2. *Apoteoza patriotyzmu w postaci Halbana Wajdeloty a Jacka-Robaka, XXV Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1917/1918, kl. VII.*
3. *Znaczenie poezji narodowej, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Mielcu za rok szk. 1912/1913, kl. VII.*
4. *Którego poetę ojczystego czytałem z największym zajęciem i dlaczego? Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Jasle za rok szk. 1882, kl. VII.*
5. *Obchody Konstytucji 3 maja i ich znaczenie dla ducha narodu, XVIII Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1911, kl. V.*
6. *Co winna czerpać młodzież polska z obchodów narodowych, a w szczególności z jubileuszu Ks. P. Skargi? XIX Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach za rok szk. 1911/1912, kl. V.*
7. *Krasicki a Niemcewicz, dwaj wielcy pisarze i obywatele. Paralela na tle dziejów politycznych, II Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1895, kl. VII.*
8. *Zasługi Kazimierza Wielkiego około podnoszenia dobrobytu i oświaty w Polsce, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1896, kl. VII.*
9. *Zasługi Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1913, kl. VII.*
10. *Założenie Akademii Krakowskiej i znaczenie tego faktu w dziejach narodu polskiego, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1902, kl. VI.*
11. *Znaczenie oświaty oraz korzyści z niej płynące. (Według mowy Śniadeckiego), Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Przemyślu za rok szk. 1895, kl. VII.*
12. *Jakie korzyści odnosimy z czytania powieści? Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Jasle za rok szk. 1890, kl. VIII.*

13. *Miłość ojczyzny w poezji Mickiewicza. Analiza estetyczno-psychologiczna patriotycznych ideałów wieszczów*, Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1899, kl. VII.
14. *Miłość ku rodzicom już w tym życiu otrzymuje nagrodę*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1891, kl. V.
15. *Jakie są korzyści pokoju a jakie skutki wojny?* Sprawozdanie Dyrekcji Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1903, kl. VII.
16. *Zgoda buduje, niezgoda rujnuje*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1895, kl. VI.
17. *Umieć być przyjacielem, znajdziesz przyjaciela*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1901, kl. VIII.
18. *Jak Modrzewski uzasadnia potrzebę jednego prawa dla wszystkich?* Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1902, kl. VI.
19. *Sędziwemu wiekowi należy się szacunek*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1894, kl. VII.
20. *Na podstawie rozebranych satyr nakreślić obrazek ohyczałów w Polsce w wieku 17*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Stanisławowie za rok szk. 1876, kl. VII.
21. *Język ojczysty największym skarbem narodowym*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1904, kl. VII.
22. *Chrześcijaństwo w naczelnym utworach Ż. Krasińskiego*, XIV Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1907, temat maturalny.
23. *Każdy pracuje na swoim zagonie dla wszystkich*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1909, temat maturalny.
24. *Non scholae sed vitae discimus*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1892, kl. VII.
25. *Rzeka a bagno — pilność a lenistwo. Paralela lub przemowa do kolegów*, XXV Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1917, kl. VII.
26. *Zapał a wytrwałość*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1891, kl. VII.
27. *„Bądź cierpliwością, ty panią niedoli Co gmach swój stawia z niczego, powoli” (Ż. Krasiński)*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1891, kl. VIII.
28. *O wartości zdrowia*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1904, kl. VI.
29. *Zalety samotności porównane z wartością towarzystwa*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1882, kl. VII.
30. *Jak pogodzić ze sobą dwa znane przysłowia: „Pokora niebieska przebija” i „Na pochyle drzewo kozy skaczą”?* Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1898, kl. VIII.
31. *Lepsza jest uboga mądrość niż głupie bogactwo (B. Prus)*, XVII Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1910, kl. VII.
32. *Piękno, prawda i dobro we wzajemnym do siebie stosunku*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1884, kl. VIII.
33. *Największe nawet zdolności nie mają wartości, jeżeli im moralność nie towarzyszy*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1889, kl. VIII.

34. *Rozwinąć myśl w dwuwierszu W. Pola: „Mierność — to rzecz powszednia, lecz miara — rzecz wielka, I tylko wielką miarą stoi wielkość wszelka”*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1900, kl. VIII.
35. *Poznanie siebie samego — głównym zadaniem każdego*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Przemyśle za rok szk. 1880, kl. VIII.
36. *Jakie wady wytyka społeczeństwu polskiemu J. Kochanowski w poemacie pt. „Satyr”*, Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1894, kl. VI.
37. *Życie to księga — głupiec czyta ją pobieżnie, mądry pilnie i uważnie, bo wie, że ją raz tylko czytać będzie*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Przemyśle za rok szk. 1880, kl. VIII.
38. *Na czym zasadza Horacy prawdziwe szczęście człowieka?* Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1895, kl. VIII.
39. *Symboliczne znaczenie harfy i chóru harfiarzy w „Lilii Wenedzie” Słowackiego*, XII Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1905, kl. VIII.
40. *Harfiarze w „Lilii Wenedzie” a Wajdelota w „Konradzie Wallenrodzie”. Porównanie w celu wyjaśnienia, jakie posłannictwo przyznała sobie poezja romantyczna w Polsce podług ówczesnych przekonań Słowackiego i Mickiewicza*, V Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1898, kl. VIII.
41. *Znaczenie wyobraźni w życiu, nauce, wychowaniu*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Stanisławowie za rok szk. 1896/97, kl. VIII.
42. *Oko i ucho — bramy estetycznego wykształcenia*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Przemyśle za rok szk. 1888, kl. VIII.
43. *Wpływ przyrody na estetyczne wykształcenie człowieka*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Jaśle za rok szk. 1878, kl. VIII.
44. *Trzy jedności dramatyczne (rozprawa z zakresu estetyki)*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1887, kl. VIII.
45. *Położenie geograficzne Polski i wynikające stąd konsekwencje*, XVII Sprawozdanie Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1910, kl. VIII.
46. *Wydanie Turkom Kamieńca. Na podstawie powieści Sienkiewicza „Pan Wołodyjowski”*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1903, kl. VI.
47. *Astronomia Wojskiego w VIII ks. „Pana Tadeusza” a odpowiednie konstelacje w nauce o gwiazdach. Podług analizy przeprowadzonej w szkole*, IV Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum oo. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szk. 1899, kl. V.
48. *Wędrowki zwierząt. Na podst. nauki szkolnej*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1900, kl. VI.
49. *Jakie pożytki przynoszą i jakie szkody wyrządzają rzeki okolicom?* Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1895, kl. V.
50. *Jakie znaczenie ma wynalazek druku dla cywilizacji?* Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1901, kl. VII.
51. *Obraz Matejki „Śmierć Urszulki” jako ilustracja „Trenów”*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Stanisławowie za rok szk. 1912/1913, kl. VIII.
52. *Koncert myśliwski — pod względem formy i treści*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Przemyśle za rok szk. 1889, kl. VIII.
53. *Opis ratusza w Rzeszowie; Opis zamku Lubomirskich w Rzeszowie*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szk. 1900, kl. V.
54. *Teatr grecki, jego rozwój i znaczenie*, Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Nowodworskiego, czyli św. Anny w Krakowie za rok szk. 1891, kl. VIII.

Беата Просьяк

О ЭСТЕТИКО-ПАТРИОТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ В ГАЛИЦИЙСКИХ ГИМНАЗИЯХ

Резюме

В статье, на основе материалов основанных на источниках (школьных отчётах, в почётных книгах, воспоминаниях учеников) представили состояние эстетико-патриотического воспитания в гимназиях прежней Галиции. Были учтены классные и внеклассные формы дидактического воздействия, благоприятствующие развитию личности ученика. Анализу были подвергнуты темы письменных работ учеников по польскому языку и высказывания на тему методов реализации воспитательных целей. Была предпринята также попытка оценки достижений дидактики литературы в области эстетико-патриотического воспитания в галицийских гимназиях.

Beata Prościak

ON AESTHETIC AND PATRIOTIC EDUCATION IN SECONDARY SCHOOLS IN THE OLD POLISH PROVINCE OF GALICIA

Summary

The author presents aesthetic and patriotic education in secondary schools in the old Polish province of Galicia (south-eastern Poland, formerly in the Austro-Hungarian Empire) on the basis of school records, memory books and students' recollections. She has taken into account both curricular and extracurricular teaching activities that aim at developing students' personalities. The subject of her analysis is students' Polish papers and remarks concerning the fulfillment of educational aims. The author also attempts to evaluate literature teaching in connection with aesthetic and patriotic education in those schools.